

Євген Хан,
кандидат історичних наук,
молодший науковий співробітник
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: НОРМАТИВНО- ПРАВОВА БАЗА

***Анотація.** У статті розглядаються основні нормативно-правові документи, законодавчі акти в сфері вищої освіти та міжнародні угоди, які підписала Україна в рамках формування єдиного європейського освітнього простору. Представлено та проаналізовано основоположні документи, які дали початок Болонському процесу в формуванні спільного європейського освітнього простору та які підписала й реалізовує наша держава на шляху до запровадження європейських освітніх стандартів, а також проаналізовано нормативно-правові документи в системі вищої освіти України в процесі її реформування. Зокрема, охарактеризовано основні законодавчі акти, укази, постанови та розпорядження Уряду та Міністерства освіти і науки України, які мали на меті реформувати та модернізувати систему вищої освіти України та запроваджувати європейські освітні стандарти, сприяти покращенню академічної співпраці, міжнародному визнанню документів про освіту та участі України в європейських освітніх програмах і проектах.*

***Ключові слова:** Європейський освітній простір, нормативно-правова база, законодавчі акти, міжнародна співпраця, інтеграція, Болонський процес.*

Важливою складовою європейської інтеграції нашої держави є інтеграція та співпраця в сфері освіти та науки, адже ми живемо в часи глобалізації, інтернаціоналізації та інформаційних технологій, в системі цінностей, де на

перше місце в соціально-економічному, політичному, культурному, інформаційному розвитку виходять передові технології, сучасні моделі розвитку та взаємовигідної співпраці. У зв'язку з цим, розвиток і модернізація освітньої системи України, а також вибір їхнього магістрального спрямування визначають те, як розвиватимуться національне суспільство, держава та місцеві громади.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати основоположні нормативно-правові документи та законодавчі акти, які сформували сучасну українську систему вищої освіти, а також, на прикладі основних міжнародних угод та документів, підписаних нашою державою, показати процес інтеграції України в європейській освітній простір.

Джерельною базою в дослідженні даної теми є Закони України та урядові документи, накази, постанови та розпорядження Міністерства освіти та науки України, міжнародні угоди та виступи й заяви офіційних державних осіб, офіційні представництва та інтернет-сайти, які представляють європейські освітні програми та міжнародні проекти в сфері освіти та науки.

Проблемою реформування освітньої сфери на законодавчому рівні та міжнародної співпраці в сфері освіти та науки займається велика кількість європейських і вітчизняних учених, дослідників у сфері права, освіти та науки, також ця тема є досить популярною та висвітлена в працях деяких урядовців й українських політиків різного рівня, керівництва й адміністрації українських вищих навчальних закладів. Серед найвідоміших спеціалістів у цій сфері можна виділити праці В.Кременя [1], Г.Січкаренка [2], О.Литвина [3], М.Згуровського [4], В.Андрущенка [5], В.Вікторова [6], М.Данилишина [7], Г.Калінічевої [8] та ін.

Основоположними законодавчими актами, які дали початок, сформували сучасну освітню систему України, були такі закони, як Конституція України 1996 року, в ст. 53 якої всім громадянам України гарантується право на здобуття безкоштовної середньої, професійно-технічної та вищої освіти (у межах встановленого конкурсу) [9], Закон України Про освіту 1991 року, в

якому вперше зі здобуттям незалежності України в Розділі II було встановлено та визначено систему освіти України [10], Закон України Про загальну середню освіту 1999 року [11]; Законом України Про ратифікацію Конвенції щодо визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні наша держава ратифікувала Лісабонську конвенцію [12]. Закон «Про вищу освіту» 2014 року затвердив у системі вищої освіти України наступні освітньо-кваліфікаційні рівні: молодший бакалавр – бакалавр – магістр – доктор філософії – доктор наук, що відповідає європейському зразку в системі вищої освіти, а також має на меті забезпечити інтеграцію української системи вищої освіти з європейською [13].

У процесі міжнародної співпраці та визнання важливу роль відігравав Кабінет міністрів України та Міністерство освіти та науки України, Міністерство закордонних справ. Починаючи з 1991 року українська держава на рівні Уряду уклала велику кількість двосторонніх угод з урядами європейських країн, які стосувалися співпраці та взаємного визнання у сфері освіти, науки та культури. Оригінальні тексти цих угод можна знайти на офіційному сайті Міністерства освіти та науки України в розділі «Угоди у сфері освіти і науки» [14].

Важливою складовою нормативної бази реформування вищої освіти сучасної України є Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [15], головною метою якої було визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI століття, створення системи безперервного навчання та виховання, формування культурного та інтелектуального потенціалу нації. У документі, що мав назву Національна доктрина розвитку освіти [16], було визначено пріоритетні напрямки розвитку освіти в Україні. У процесі переходу на нові стандарти в системі вищої освіти, згідно з європейськими нормами, Міністерство освіти та науки України (МОН) видало ряд наказів та постанов, які стосувалися переходу українських вищих навчальних закладів на європейські освітні стандарти, зокрема, запровадження кредитно-модульної системи та впровадження «Додатку до диплома»

європейського зразка. Серед них можна виокремити наступні: «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [17], «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [18], «Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» [19], «Про запровадження у вищих навчальних закладах України кредитно-трансферної системи» [20], «Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка» [21].

У процесі формування спільного європейського освітнього простору та взаємного визнання європейські країни підписали ряд міжнародних угод, які стосувалися співпраці, взаємного визнання та покращення академічної мобільності та дали старт Болонському процесу. Серед основних документів варто назвати: Велику Хартію університетів (Magna Charta Universitatum), підписану ректорами європейських університетів у Болоньї, 18 вересня 1988 року на честь святкування 900-річчя Болонського університету [22], Лісабонську конвенцію 1997 р. щодо взаємного визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні [23], Сорбонську декларацію від 25 травня 1998 року [24], спільну угоду міністрів освіти європейських країн, відому як Болонська декларація від 19 червня 1999 року [25], що дала початок Болонському процесу в Європі.

Україна була та залишається пріоритетним партнером Європейського союзу в рамках Європейської політики сусідства (ЄПС) та Східного партнерства. Вперше ЄС та Україна встановили договірні відносини в 1994 р. шляхом підписання Угод про партнерство та співробітництво (УПС) [26], яка набрала чинності 1998 року. На основі цієї Угоди в лютому 2005 р. було схвалено План дій ЄС – Україна, який визначав програму політичних та економічних реформ і пріоритети на найближчу та середню перспективу. Україна як молода, незалежна держава, була зацікавлена в міжнародній співпраці та міжнародному визнанні. Саме тому співпраця в сфері освіти та науки була дуже важливою та пріоритетною.

Серед міжнародних угод, які стосуються в першу чергу співпраці та взаємозв'язків у сфері освіти між Україною та Європою, слід виокремити: Комюніке міжнародної конференції міністрів освіти та науки країн-учасниць Болонського процесу, підписане в Бергені, 19-20 травня 2005 року [27]. Саме під час цієї конференції міністрів освіти та науки європейських держав Україна підписала Болонську декларацію, ставши офіційним учасником Болонського процесу. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України одночасно з Європейським парламентом ратифікували угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. У Главі 23 цієї угоди йдеться про співпрацю між Україною та ЄС у сфері освіти, зокрема сторони зобов'язувалися активізувати співробітництво в сфері вищої освіти, а саме: реформувати та модернізувати систему вищої освіти України; сприяти зближенню в сфері освіти в рамках Болонського процесу; підвищувати якість вищої освіти; поглиблювати співробітництво між вищими навчальними закладами України та ЄС; розширювати можливості вищих навчальних закладів; активізувати мобільність студентів та викладачів [28].

Таким чином, можна відзначити, що протягом досить складного й тривалого періоду реформування української системи вищої освіти на законодавчому рівні було прийнято значну кількість нормативно-правових актів, які мали на меті модернізувати та покращити стан освітньої сфери, сприяти її розвитку при збереженні кращих надбань та традиційної фундаментальності та гуманізму. Але, на жаль, далеко не всі програми, проекти, доктрини були реалізовані в достатній мірі. У першу чергу це було пов'язано з низкою проблем, що виникли в сфері освіти та науки в 1990-ті роки, а саме: низький рівень фінансування освітньої та наукової діяльності, фактична еміграція кращих наукових кадрів, професорсько-викладацького складу та прогресивної молоді за кордон, досить високий рівень корумпованості, застаріла матеріально-технічна база наукових установ та багатьох вищих навчальних закладів.

Однак, разом з тим на найвищому державному рівні керівництво нашої держави, особливо на початку 2000-х років, бере активну участь у процесі формування єдиного європейського освітнього простору. Україна підписала ряд основоположних документів щодо взаємного визнання та міжнародної співпраці в сфері освіти та науки. Наша держава підписала низку міжнародних угод та домовленостей, які стосуються співпраці, взаємного визнання та інтеграції в сфері освіти та науки. У 1999 році наша держава ратифікувала Лісабонську конвенцію про взаємне визнання освітніх кваліфікацій у європейському регіоні. З 2005 року Україна є учасником Болонського процесу, який має на меті створення єдиного європейського освітнього простору, покращення академічної мобільності, співпраці та взаємного визнання документів про вищу освіту. Історичною можна вважати підписання та ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС у 2014 році. Очевидним є той факт, що на сьогоднішній день для України немає та не може бути іншої альтернативи як продовжувати рухатися на Захід, співпрацювати з Європейськими країнами та інтегруватися в європейську спільноту. Тому сфера освіти та науки залишається важливою складовою на шляху до реалізації цивілізаційного вибору нашої держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. / За ред. В. Г. Кременя. К 2008. – 147 с.
2. Січкаренко Г.Г. Трансформація вищої освіти в незалежній Україні: Монографія. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2009. – 362 с.
3. Литвин О. Болонський процес і наші державні стандарти. / О. Литвин. // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 42–44.
4. Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи та шляхи структурного реформування вищої освіти України. / М.З.Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2006. – 544 с.

5. Андрущенко В. Педагогічна освіта України в стратегії Болонського процесу: Бесіда з ректором педагогічного університету ім. М. Драгоманова В. Андрущенко / Вела М. Корюненко. // Освіта України. – 2004. – № 13. – 17 лютого. – С. 4.
6. Вікторов В. Нові моделі управління освітою: [Процес перетворень у системі управління освітою України відповідно до вимог Болонського процесу] / В.Вікторов. // Вища освіта України. – 2005. – № 2. – С. 66-71.
7. Данилишин М. Оболонювання: [Погляд на приєднання України до Болонського процесу: труднощі приєднання] / М.Данилишин.// Всеукраїнська технічна газета. – 2005. – № 27 (7 липня). – С. 8-9.
8. Калінічева Г.І. Академічна мобільність як складова європейського простору вищої освіти. / Г.І.Калінічева // Вища освіта України. – Додаток 4, том 1(19) – 2010. – Тематичний випуск Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору – 576 с.
9. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.1996. № 254 к / 96 ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (Дата звернення: 23.09.2016.) – Назва з екрану.
10. Закон України Про освіту (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 34, ст. 451. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> (Дата звернення: 23.09.2016.) – Назва з екрану.
11. Закон України про загальну середню освіту (Відомості Верховної Ради України 1999, № 28, стр. 230) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://mon.gov.ua/content/Освіта/Дошкільна/Базовий%20компонент%20дошкільної%20освіти%20в%20Україні/pro-zag-ser.pdf> (Дата звернення: 23.09.2016.) – Назва з екрану.
12. Закон України Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні (Відомості Верховної Ради України, 1999 № 51. – с. 459). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/1273-14> (Дата звернення: 27.09.2016.) - Назва з екрану.
13. Закон України Про вищу освіту (Відомості Верховної ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.
14. Угоди у сфері освіти і науки. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. Розділ «Міжнародне співробітництво», «Двостороння співпраця», Угоди у сфері освіти і науки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/mizhnarodni-zvyazki/dvostoronnya-spivpraczya/ugodi-v-sferi-osviti-i-nauki.html> (Дата звернення: 28.09.2016.) – Назва з екрану.
15. Про державну національну програму «Освіта» (Україна ХХІ століття). Постанова Кабінету міністрів України від 3 листопада 1993 р., № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п> (Дата звернення: 1.10.2016.) - Назва з екрану.
16. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджена Указом Президента України Л. Д. Кучмою від 17 квітня 2002 року № 347/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Дата звернення: 1.10.2016.) - Назва з екрану.
17. «Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу». Наказ МОН від 23.01.2004 р. № 48 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/mon_48.doc (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.
18. «Про особливості впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу» Наказ МОН від 20.10.2004 р. № 812 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrouintehraciya/mon_812.doc (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.

19. Про впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу. Наказ МОН від 30.12.2005 р. № 774 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/mon_774.doc (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.
20. Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи» Наказ МОН України від 16.10.2009 р. № 943 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/943.doc> (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.
21. Щодо запровадження Додатка до диплома Європейського зразка» Лист МОН від 10.06.10. № 1/9-409 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/images/files/osvita/Evrointehraciya/1_9_409.doc (Дата звернення: 28.09.2016.). – Назва з екрану.
22. Велика Хартія університетів (MagnaChartaUniversitatum; Болонья, 18 вересня 1988 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/files/Magna_Charta_Universitatum.pdf (Дата звернення: 28.09.2016.) - Назва з екрану.
23. Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні. – Лісабон, 11 квітня 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_308 (Дата звернення: 30.09.2016.) - Назва з екрану.
24. Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти чотирьох міністрів, що представляли Францію, Німеччину, Італію, Велику Британію. – Париж, Сорбона, 25 травня 1998 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pehea.in.ua/sites/default/files/documents/2016/05/23/sorbonska_deklaraciya_1998.pdf (Дата звернення: 29.09.2016.) - Назва з екрану.
25. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти». – Болонья, 19 червня 1999 року. [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (Дата звернення: 29.09.2016.) – Назва з екрану.

26. Угода про партнерство та співробітництво 16 червня 1994 року. Матеріал з офіційного сайту Представництва України при Європейському Союзі та європейському співтоваристві з атомної енергії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/page/open/id/2906> (Дата звернення: 01.10.2016.) – Назва з екрану.

27. Загальноєвропейський простір освіти – досягнення мети: КомюнікеКонференціїєвропейськихміністрівосвіти (Берген, 19-20 травня 2005 року) / Міжнародний фонд дослідженьосвіти і політикиIFEPR. Вища освіта. Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.edupolicy.org.ua/files/Bergen_Communique.doc (Дата звернення: 01.10.2016.) – Назва з екрану.

28. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Глава 23. Освіта, навчання та молодь. (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page (Дата звернення: 01.10.2016.) - Назва з екрану.

THE PARTICIPATION OF UKRAINE IN CREATING THE COMMON EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE: LAWS AND REGULATIONS

The article examines the basic legal and regulatory documents, legislative acts in the field of higher education and international agreements signed by Ukraine within the process of creation of the Common European Education Space. It presents and analyses the principal documents which gave rise to the Bologna process and the creation of the Common European Education Space, and those signed and embodied by Ukraine on the way towards the implementation of the European education standards. It as well investigates the legal and regulatory documents within the system of the higher education of Ukraine during the

process of its reforming, inter alia the principal regulatory acts, decrees and orders of the Government and the Ministry of Education and Science of Ukraine, which were aimed to reform and modernize the system of the higher education of Ukraine, as well as to implement the European education standards, to promote the improvement of academic cooperation, international recognition of the academic documents and the participation of Ukraine in the European educational programs and projects.

Keywords: *The European Education Space, legal and regulatory basis, legislative acts, international cooperation, integration, the Bologna process.*

УЧАСТИЕ УКРАИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ЕДИНОГО ЕВРОПЕЙСКОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА

В статье рассматриваются основные нормативно-правовые документы, законодательные акты в сфере высшего образования и международные соглашения, которые подписала Украина в рамках формирования единого европейского образовательного пространства. Представлены и проанализированы основополагающие документы, давшие начало Болонскому процессу, основная идея которого состоит в формировании общего европейского образовательного пространства и которые подписало и реализует наше государство на пути к внедрению европейских образовательных стандартов. Также проанализированы нормативно-правовые документы в системе высшего образования Украины в процессе ее реформирования; в частности, охарактеризованы основные законодательные акты, указы, постановления и распоряжения Правительства и Министерства образования и науки Украины, которые должны были реформировать и модернизировать систему высшего образования Украины и вводить европейские образовательные стандарты, способствовать улучшению академического сотрудничества, международном признании документов об

образовании и участии Украины в европейских образовательных программах и проектах.

***Ключевые слова:** Европейское образовательное пространство, нормативно-правовая база, законодательные акты, международное сотрудничество, интеграция, Болонский процесс.*